

**KAREL THEODOOR DE LAATSTE HEER van SINT-MICHIELSGESTEL,
OUD en NIEUW HERLAAR en GEMONDE (1729 – 1795)**

Zijn Cheurvorstelijke Doorlugtigheid den Heere Carell Theodore Cheurvorst van de Paltz, Grave van den Rhijn, Archidapifer en Cheurvorst, Hertog van Opper- en Neder Beijeren, Gulick, Cleeve en Bergh, Prince van Meurs, Marq Graave van Bergen op Zoom, Grave van Veldentz Sponheim, van de Marck en Ravensbergh, Heere van Ravenstein, Borgvlied, St. Michielsgestel, Gemonden, Oud- en Nieuw Herlair, Bersele, van Braine l'alleud etc. etc. etc.

Karel Philip Theodoor van Sulzbach werd geboren op 11 december 1724 te Drogenbosch bij Brussel, op de zomerresidentie van zijn grootmoeder Maria Anna, de hertogin van Arenberg en Aarschot.

Zijn vader was Johan Christiaan Joseph, hertog van de Pfalz Sulzbach (1700 – 1733) en deze was gehuwd met Maria Henriëtte de la Tour d'Auvergne (1708 – 1728), markiezin van Bergen op Zoom.

In 1577 kreeg de toenmalige markiezin Maria Margaretha van Merode bij haar huwelijk een deel van de omvangrijke bezittingen van het geslacht Merode als huwelijksgift mee : Duffel, Geel, Herent, Herlaar, Impde, Sint-Michielsgestel, Oosterloo, Perwijs en Waalhem. Na haar overlijden in 1588 bleven alleen Herlaar en Sint-Michielsgestel toebehoren aan het huis van Bergen op Zoom en dit bleef zo tot 1795.

Na het overlijden van zijn moeder in 1728 werd Karel Theodoor naar Brussel gebracht en werd daar opgevoed door zijn overgrootmoeder Maria Henriëtte Theresia del Caretto, hertogin-weduwe van Arensberg en Aarschot. Zij ging ook namens Karel Theodoor in Bergen op Zoom regeren en dus ook over Sint-Michielsgestel.

In het rentmeester rekeningboek van Herlaar van 1730 staat hierover vermeld : “... de Reekencamer deesen 20 September 1730 weesende hiertoe specialijk geauthoriseert door acte indato 20^e august laest leeden van haere Hoogh. die Vrouwen Hertoginne Douariere van Arenbergh en Aarschot geb: marquise van Grana etc. in hare qual. als .....van S:D:H den Prince Charles van Sulzbach haeren aghter cleijnen soon.....”.

Karel Theodoor kreeg een katholieke opvoeding bij de Jezuiëten en studeerde later aan de universiteiten van Leuven en Leiden.

Reeds op 8 jarige leeftijd werd zijn toekomstig huwelijk geregeld met zijn nicht Elisabeth Augusta van de Paltz (1721-1794), de huwelijksvoltrekking vond plaats op 17 januari 1742 in Manheim , hij was toen pas 17 jaar.

Zijn voogd na het overlijden van zijn vader in 1733 was keurvorst Karel Filips van Paltz-Neuburg, die in hem ook zijn opvolger zag, deze liet het regeren van de Nederlandse bezittingen over aan de eerder genoemde overgrootmoeder van Karel Theodoor.

Op 25 februari 1739 verklaren stadhouder en leenmannen van het Soeverein Leenhof van de prins-bisschop van Luik dat Karel Philip (Theodoor) van Paltz Sulzbach is beleend met de Heerlijkheid Herlaer en Sint-Michielsgestel.

In 1742 nam hij zelf het regeren over in Bergen op Zoom van zijn overgrootmoeder, maar droeg deze taak direct op aan de domeinraad van de stad.

Op de Caarte Figuratif van de grond Heerlijkheid St-Mighiels Gestel opgemaakt door de landmeter Jan Fr. Van der Weijer in 1769 staat het volgende wapenschild van Carel Theodor keurvorst van de Paltz in getekend :

Onder de keurvorstelijke hoed

1. het linkse ovale schild in vieren gedeeld : Beieren, Gulik, Kleef en Berg
2. het rechtse ovale schild boven in tweeën gedeeld boven : Meurs en Bergen op Zoom , onder in drieën gedeeld : Veldenz, Mark en Ravensberg.

Onder de twee ovale schilden rood schildje met met gouden letter D
(Dux=hertog).

Her geheel is omringd met de keten van de Sint Hubertusorde (Keurfalsische orde)

Op 17 januari 1742 huwde hij te Manheim met zijn nicht Elisabeth Maria Aloysa Augusta van de Paltz (1721-17940). Zij kregen slechts een zoon Frans Lodewijk in 1761, die daags na zijn geboorte overleed. Bij drie andere vrouwen kreeg hij zeven buitenechtelijke kinderen.

Als keurvorst was hij een vernieuwer en hervormer op het gebied van onderwijs, rechtspraak, landbouw, nijverheid en handel en cultuur en wetenschappen. Hij onderhield contacten met Voltaire en Mozart.

Hij was een verlichtingsdespoot en huldigde het principe :

“Alles voor het volk, maar niets door het volk”.

Voor zijn Nederlandse bezittingen kon hij weinig doen, omdat de macht bij de Staten Generaal en bij de Raad van Brabant lag.

In 1795 veroverden de Franse republikeinse troepen de Nederlanden en kwam er een einde aan zijn macht. Het Markiezaat van Bergen op Zoom met zijn bezittingen, waaronder Herlaar en Sint-Michielsgestel, werden uiteindelijk verkocht in 1801 aan de Bataafse Republiek voor de som van F. 1.500.0000.

Hiermede kwam er een einde aan de meer dan vijf eeuwen bestaande grondheerlijkheid Oud-Herlaar of het Huis Herlaar. De heerlijkheid Herlaar was een leen “onder de kerke van Sint-Lambrecht onder het bisdom en de cromstaf van Luik”. In het oudst bewaard gebleven leenregister van het bisdom van Luik uit 1315 wordt dit leengoed al vermeld, als Gerard van Horn leenverhef doet. Vanaf 1479 wordt naast Herlaer ook “la ville de Gestel” vernoemd bij het leenverhef in Luik.

Martinus van den Heuvel de laatste rentmeester van Herlaar wordt aangesteld bij de Cie van Breda : “Commissie van het Uitvoerend Bewind tot regeling der verschillen en tot liquidatie der Praetensiën door de Fransche Republiek op de Geestelijke, Paltzische en andere goederen binnen dit Gemeenbest gemaakt wordende...” en wordt belast met het beheer en de verkoop van de bezittingen die tot het domein van Herlaar behoren en die plaatsvinden tussen 1802 en 1805. Aan het dorpsbestuur van de heerlijkheid Sint-Michielsgestel, Oud en Nieuw Herlaar en Gemonde komt door het wegvallen van de leenheer van Herlaar en Sint-Michielsgestel ook een einde in 1795. De drost was bij de nadering van de Fransen naar Holland gevlucht. De schepenen werden nu door het volk gekozen en de presidentschepenen nam tijdelijk de functie van de drost over.

Karel Philip Theodoor is in 1799 overleden en ligt begraven in de crypte van de Theatinerkerche in Munchen.

Geraadpleegde bronnen :

1. W.A. van Ham.
  - 1.1 Het Doorluchtige Huis van Bergen op Zoom. 1977
  - 1.2 Karel Theodoor van de Paltz. Een boeiende historische persoonlijkheid. De Waterschans nr.2 1994, 67-69
2. drs. G.A. Huybregts.
  - 2.1 Karel Theodoor (1724-1799). De Waterschans nr. 2 1994, 61-67
  - 2.2 De geschiedenis van Bergen op Zoom XIX. De Waterschans nr. 4 2003, 149-151
3. De archieven van de Raad en Rekenkamer van de markiezen van Bergen op Zoom
4. BHIC. Het Archief van de Cie van Breda
5. Drs. C.Th. Kokke. Inventaris van het archief der gemeente Sint-Michielsgestel 1949.

Herkomst afbeelding :

http://nl.wikipedia.org/wiki/Karel_Theodoor_van_Beieren

Sint-Michielsgestel, juni 2008

Jef van Veldhoven